വിജ്ഞാനകൈരളി

വില 25 രൂപ

സത്യാന്വേഷകന്റെ ആത്മായനങ്ങൾ

ഗഹന പരിസ്ഥിതിവാദം മലയാള ചെറുകഥയിൽ

ഖുർ ആൻ വിവർത്തനത്തിന് ഒരു മാതൃക

ISSN 2349-1051

ലാവണ്യാനുഭവം രാമചരിതത്തിൽ

ഗഹനപരിസ്ഥിതിവാദം മലയാള ചെറുകഥയിൽ

ഡോ. സുധ മേരി തോമസ്

ഹരിതനിരൂപണം മലയാളത്തിൽ ഒരു പ്രസ്ഥാനമായി വളർന്നിട്ടില്ല. എങ്കിലും പാരിസ്ഥിതികകലയെ വിധേയമാക്കാൻ ശ്രമിച്ചതിന്റെ ഫലമായി ധാരാളം രചനകളുണ്ടാകുന്നുണ്ട്. സമഗ്രവും സൂക്ഷ്മവുമായ പാരിസ്ഥിതികസാഹിത്യ അവബോധത്തിലേക്ക് എത്തിച്ചേരുവാൻ ഈ കൃതികൾക്ക് പലപ്പോഴുമാകുന്നില്ല. പാരിസ്ഥിതി ഭാവുകത്വത്തെക്കുറിച്ച് ഇവ ചർച്ച ചെയ്യുന്നുണ്ടെങ്കിലും ഗഹനപരിസ്ഥിതിവാദം എന്ന പരിസരത്തിലേക്ക് എത്തിച്ചേരുന്നില്ലായെന്നതും ശ്രദ്ധേയമാണ്.

നോർവീജിയൻ പാരിസ്ഥിതിക ചിന്തകനായ അർനേ നേസ്സ് തനിക്ക് മുമ്പുണ്ടായിരുന്ന പരിസ്ഥിതിവാദത്തെ 'ഉപരിപ്ലവപരിസ്ഥിതിവാദം' (Shallow Ecology) എന്നാണ് വിളിച്ചത്. പരിഷ്കരണവാദത്തിലൂടെ പാരിസ്ഥിതിക പ്രതിസന്ധിക്ക് പരിഹാരം കാണാൻ ഉപരിപ്ലവപാരിസ്ഥിതിവാദക്കാർ ശ്രമിച്ചിരുന്നു. 1973ൽ അർനേനേസ്സ് ഗഹനപരിസ്ഥിതിവാദം അഥവാ അഗാധപരിസ്ഥിതിവാദം (Deep Ecology) എന്നൊരു പുതിയ ദർശനത്തിന് രൂപം നൽകി. സ്പിനോസയുടെ ചിന്തകൾ ഗഹനപരിസ്ഥിതി ദർശനത്തിലെത്തിച്ചേരാൻ തന്നെ സഹായിച്ചിട്ടുണ്ടെന്ന് നേസ്സ് സൂചിപ്പിക്കുന്നുണ്ട്. കൂടാതെ ബുദ്ധദർശനവും ഗാന്ധിയൻദർശനവും നേസ്സിനെ സ്വാധീനിച്ചിട്ടുണ്ട്. ജ്ഞാനോദയത്തിന്റെ ആധുനിക സമ്പദ്ശാസ്ത്രത്തെ നിശിതമായി വിമർശിച്ച ജോൺ റസ്കിന്റെ 'Unto this last' എന്ന കൃതിയും നേസ്സിനെ സ്വാധീനിച്ചിട്ടുണ്ട്. ഏതൊന്നിന്റെയും മൂല്യം അതിന്റെ സാമ്പത്തിക ഉപയോഗമൂല്യമോ (Use Value) വിനിമയ മൂല്യമോ (Exchange Value) അല്ലെന്നും ജീവന്റെ നിലനിൽപ്പിനെ പിന്തുണയ്ക്കാനുള്ള കഴിവും ശക്തിയുമാണെന്നും റസ്കിൻ സൂചിപ്പിക്കുന്നു. ജെ.എസ്.മിൽ, ഹെൻട്രി ഡേവിഡ് തോറൊ, ജോർജ് പെർക്കിൻസ് മാർഷ്, ഷോപ്പ് നോവർ, ജോൺ, മുയ്ർ ജോർജ് സന്തായന, അൾദോ ലിയോപോൾദ്, റേച്ചൽ കഴ്സൺ എന്നിവരുടെ ചിന്തകളെ ഗഹന പാരിസ്ഥിതിവാദത്തിന്റെ ദാർശനിക പശ്ചാത്തലമായി കണക്കാക്കാം. പ്രകൃതി മനുഷ്യനുവേണ്ടി മാത്രമല്ല നിലനിൽക്കുന്നതെന്നും, അതിന് സ്വന്തമായ അസ്തിത്വവും അവകാശവുമുണ്ടെന്നും അത് മാനിക്കുകയെന്നത് ഏറ്റവും ഉന്നതമായ സദാചാരബോധമെന്നുമുള്ള ചിന്തയാണ് ഗഹനപരിസ്ഥിതിവാദത്തിന്റെ കേന്ദ്രസങ്കൽപ്പം.

> **പ്രകൃതി മനുഷ്യനുവേണ്ടി മാത്രമല്ല നിലനിൽക്കുന്നതെന്നും, അതിന് സ്വന്തമായ അസ്തിത്വവും അവകാശവുമുണ്ടെന്നും അത് മാനിക്കുകയെന്നത് ഏറ്റവും ഉന്നതമായ സദാചാരബോധമെന്നുമുള്ള ചിന്തയാണ് ഗഹനപരിസ്ഥിതിവാദത്തിന്റെ കേന്ദ്രസങ്കൽപ്പം.**

കൃത്യമായ ദാർശനിക സ്വഭാവമുള്ള ആദ്യത്തെ ഇക്കോ ഫിലോസഫിയാണ് നേസ്സിന്റെ ഗഹനപരിസ്ഥിതിവാദം. പ്രകൃതിയുടെ ദ്രഷ്ടാവും പഠിതാവും (Subject/ Object) എന്ന നിലയിലുള്ള മനുഷ്യനിൽനിന്ന് വ്യത്യസ്തമായി പ്രകൃതിയുടെ തന്നെ അവിഭാജ്യഘടകമായി മാറുന്നു. പൊതുചിന്തയിലെ മനുഷ്യകേന്ദ്രീതത്വത്തിന് ന്യായീകരണമില്ല. അതിനാൽ പ്രകൃതിയിലെ ഇതര സത്തകളെ മനുഷ്യൻ തങ്ങൾക്ക് തുല്യരായി ആദരവോടെ കാണുകയും അവർക്ക് തുല്യ അവകാശത്തോടെ ജീവിക്കാനും പുലരാനുമുള്ള സാഹചര്യം നിലനിർത്തുകയും വേണം. അതിനെ ഭൗമഗ്രഹ സമതാവാദം എന്ന്

നേസ്സ് വിളിക്കുന്ന ജൈവവൈവിധ്യവും പരസ്പരാശ്രിതത്വവും പ്രകൃതി നിയമങ്ങളായതിനാൽ അവയുടെ സംരക്ഷണവും അത്യാവശ്യമാണ്. ജീവിക്കുകയും ജീവിക്കാൻ അനുവദിക്കുകയും ചെയ്യുക എന്ന തത്വമനുസരിച്ച് നിലനിൽക്കുമ്പോൾ ഒരു കൂട്ടർക്ക് മറ്റൊരു കൂട്ടരെ ചൂഷണം ചെയ്യാനവകാശമില്ല. ഭാവിക്കുവേണ്ട പ്രയത്നങ്ങൾ ഒരു വർഗരഹിത വൈവിധ്യത്തിന് ഉതകുന്നതാകണം. തൊഴിലിന്റെ ശൈഥില്യത്തിന് പകരം വിഭജനത്തെ ഗഹനപരിസ്ഥിതിവാദം സ്വാഗതം ചെയ്യുന്നു. ഗഹനപരിസ്ഥിതി സൂചകങ്ങളെ ഗജാനനം, പൊട്ടക്കുളം, പച്ചയുടെ ആൽബം എന്നീ കഥകളെ ആസ്പദമാക്കി വായിക്കാവുന്നതാണ്.

ജീവിക്കാൻ [illegible] യും [illegible] ഒരു വർഗ [illegible] ഉതകുന്നതാക [illegible] ശൈഥില്യത്തിന് പകരം [illegible] ഗഹനപരിസ്ഥിതിവാദം [illegible] ചെയ്യുന്നു.

ബാല്യം, മണ്ണ്, സംസ്കാരം, പ്രകൃതി, ജൈവവൈവിധ്യം എന്നിങ്ങനെ നമുക്ക് നഷ്ടമാകുന്നവയെക്കുറിച്ച് ചർച്ച ചെയ്യുകയാണ്. അംബികാസുതൻ മാങ്ങാടിന്റെ 'ഗജാനനം'. ഡൈനിങ് ടേബിളിന്റെ മിനുത്ത പ്രതലത്തിലൂടെ നീന്തിവന്ന ഒരു മണ്ണിരയെ കാണുമ്പോഴുണ്ടാകുന്ന നിർമലയുടെ പ്രതികരണത്തിലൂടെയാണ് കഥ ആരംഭിക്കുന്നത്. ചെറുജീവിയായ മണ്ണിരയെ കണ്ട് പരിഭ്രമിച്ച് നിലവിളിക്കുന്ന നിർമല, അൽഭുതത്തോടും കൗതുകത്തോടും മണ്ണിരയെ വീക്ഷിക്കുന്ന ഉണ്ണിയുടെ അച്ഛൻ എന്നിവർ മനുഷ്യനും പ്രകൃതിയും തമ്മിലുള്ള വ്യത്യസ്തബന്ധങ്ങളെ വിഭാവനം ചെയ്യുന്നു. നാഗരികതയിലകപ്പെട്ട ഉണ്ണി പ്രകൃതിയുമായി സമ്പർക്കത്തിലേർപ്പെടുന്നത് ആസൂത്രിതമായാണ്. ഫ്ലാറ്റിലിരുന്ന് തനിക്ക് ചുറ്റുമുള്ള പുറംലോകവുമായി സർഗാത്മകബന്ധം സ്ഥാപിക്കുന്നത് താഴെ നിന്ന് കടത്തിക്കൊണ്ടുവന്ന മണ്ണിൽ മെനയുന്ന ശിൽപ്പങ്ങളിലൂടെയാണ്. മണ്ണിൽ ഗജാനനന്റെ ശിൽപ്പങ്ങൾ മെനയുമ്പോൾ അവന്റെ ശരീരം നേരിട്ട് പ്രകൃതിയുമായി സംഭാഷണത്തിൽ ഏർപ്പെടുന്നു. അച്ഛന്റെ വർണനയാണ് പ്രകൃതിയിലേക്ക് കുതിച്ചെത്താൻ ഉണ്ണിക്ക് സാധിക്കുന്നത്. "അപ്പോൾ ഉണ്ണി താനൊരിക്കലും കണ്ടിട്ടില്ലാത്ത വെള്ളാരങ്കല്ലുകളും പരൽമീനുകളും നിറഞ്ഞ പുഴയുടെ പൂഴിക്കരയിലൂടെ നടക്കുകയായിരുന്നു. ആ യാത്ര കണ്ട് മൽസ്യങ്ങളത്രയും നിന്നുപോയി. അങ്ങനെയായാൽ പടിപ്പുര കടന്ന് വരുന്ന വീരൻ തെയ്യങ്ങളും നാഗങ്ങളും കാവൽ നിൽക്കുന്ന കുറ്റൻ പുരയിലെത്തിച്ചേരാമെന്ന് അവൻ വിചാരിച്ച്" (അംബികാസുതൻ മാങ്ങാട് 2012: 97) ഉണ്ണി മനസ്സുകൊണ്ട് പ്രകൃതിയുമായി സമ്പർക്കത്തിലേർപ്പെടുകയാണ്. പ്രപഞ്ചത്തെ ഒന്നായി കാണുകയും സകലജീവജാലങ്ങളും ഭൗതികവിഭവങ്ങളും ചേർന്നതാണ് മനുഷ്യൻ, ജീവിതമെന്നുമുള്ള ബോധത്തെ അടയാളപ്പെടുത്തുകയാണ് ഈ കഥ. മനുഷ്യനും പ്രകൃതിയും തമ്മിലുള്ള സംഘർഷമില്ലായ്മയിലൂടെയാണ് ഏകലോകബോധത്തിലേക്കെത്തിച്ചേരുന്നത്.

സേതുവിന്റെ 'പൊട്ടക്കുളം' എന്ന കഥയിൽ കുട്ടിയും പ്രകൃതിയും തമ്മിലുള്ള പരസ്പരബന്ധം നേസ്സിന്റെ പാരിസ്ഥിതികസത്തയിലധിഷ്ഠിതമാണ്. ഇവിടെ 'പൊട്ടക്കുളം' പ്രകൃതിയുടെ ബിംബമാണ്. ഈ ബിംബത്തിലേക്ക് ഉൾച്ചേരാനാഗ്രഹിക്കുന്ന അവനെ അതിൽനിന്ന് പിന്തിരിപ്പിക്കുവാൻ ബാഹ്യശക്തികൾ ശ്രമിക്കുന്നു. എന്നാൽ ആ ശ്രമങ്ങളൊക്കെ ഇവിടെ വിഫലമാകുന്നു. പ്രകൃതി എന്നത് പക്ഷേ, കഥയിലെ കുട്ടിയുടെ സ്വപ്നങ്ങളിൽ പ്രകൃതി ഒരിക്കലും പേടി സ്വപ്നമായിരുന്നില്ല. 'ഉറങ്ങാൻ കിടക്കുമ്പോൾ പേടിസ്വപ്നങ്ങൾ കാണാതിരിക്കാൻ ആലത്തൂർ ഹനുമാനെ ധ്യാനിക്കുന്നതിനു പകരം ഞാൻ കുളത്തെ ധ്യാനിക്കാൻ തുടങ്ങി. കുളത്തിൽനിന്ന് ഒരു ആമ്പൽത്തണ്ടും പറിച്ചെടുത്ത് എന്റെ അരഞ്ഞാണത്തിനിടയിൽ തിരുകിയാലത് പേടിസ്വപ്നങ്ങളിൽനിന്ന് എന്നെ മോചിപ്പിക്കുമെന്ന് ഞാൻ മോഹിച്ചു. (സേതു 1996:246) പൊട്ടക്കുളവുമായി കൂടുതൽ അടുക്കാൻ ശ്രമിച്ച കുട്ടിയെ പട്ടണത്തിലുള്ള ബോർഡിംഗ് സ്കൂളിലാക്കുന്നു. എന്നാൽ സ്കൂളിലെ ജാലകത്തിനരുകിൽ അവൻ ഒരു കുളം കണ്ടെത്തുന്നു. കുട്ടിയുടെയും മറ്റുള്ളവരുടെയും പ്രകൃതിബോധം വ്യത്യസ്തമാണ്. അതിനാൽ അവനെ വീണ്ടും ആയിരം നാഴിക അകലെയുള്ള അച്ഛന്റെ ജോലി സ്ഥലത്തേക്ക് അയയ്ക്കുന്നു. 'അവർ കാണിക്കുന്ന വങ്കത്തരമോർക്കുമ്പോൾ എനിക്ക് ചിരിവരുന്നു. അവിടെ അച്ഛന്റെ പതിനൊന്നാം നിലയിലെ ഫ്ളാറ്റിന്റെ മട്ടുപ്പാവിൽ മറ്റൊരു പൊട്ടക്കുളമുണ്ടാകില്ലെന്ന് ആർക്കറിയാം" (1996: 247). ഇപ്രകാരം ഓരോരുത്തരിലും ഉള്ളടങ്ങിയിരിക്കുന്ന പ്രകൃതിസത്തയെ വേർതിരിച്ചു കാണുവാൻ സാധിക്കാത്തവിധത്തിൽ പരസ്പരബന്ധിതമായിരിക്കുന്ന ഒരു അവസ്ഥയെയാണ് നേസ്സ് സൂചിപ്പിക്കുന്നത്.

പ്രകൃതിയുടെ തിരോധാനം ഒരു ചരിത്രപ്രതിഭാസമാണെന്നും അതിൽ ദുഃഖിക്കേണ്ടതില്ലെന്നും ഒരു പക്ഷമുണ്ട്. ഉത്തരാധുനിക അപനിർമിതിവാദക്കാർ പറയുന്നത് പ്രകൃതിയും ഒരു സാമൂഹികനിർമിതി ആണെന്നാണ്. അവരെ സംബന്ധിച്ച് പ്രകൃതിക്ക് സ്വന്തമായ അസ്തിത്വമില്ല. വിഘടനാവാദത്തിന്റെ മറ്റൊരു മുഖം മാത്രമാണിത്. അങ്ങനെ ചെയ്യുകവഴി പ്രകൃതിയേയും കമ്പോളവൽക്കരിക്കുകയാണെന്ന് അമേരിക്കൻ പാരിസ്ഥിതികകവിയും ചിന്തകനുമായ ഗൗരി സ്റ്റീഡർ പറയുന്നു; പ്രകൃതി സാമൂഹികനിർമിതി മാത്രമാകുമ്പോൾ സാമ്പത്തിക വിദഗ്ധരും വിഭവനിയന്ത്രകരും തരുന്ന വിഭവങ്ങളുടെ സ്ഥിതിവിവരക്കണക്ക് മാത്രമായത് തരം താഴുന്നു. അതിൽനിന്നും ഭിന്നമായ അസ്തിത്വമോ അർഥമോ ഇല്ലെന്നുവരുന്നു. മനുഷ്യന്റെ ജീവിതോപാധി എന്നതിനപ്പുറം പ്രകൃതിക്ക് തനതായ നിലനിൽപ്പുണ്ട്. മനുഷ്യന്റെ നിർമിതി പലപ്പോഴും അതിനെ പരിമിതപ്പെടുത്തുകയും നശിപ്പിക്കുകയുമാണ് ചെയ്യുന്നത്. പ്രകൃതിയുടെ തിരോധാനം ഭൗതികവും ആത്മീയവും സാംസ്കാരികവും സൗന്ദര്യപരവുമായ നഷ്ടമാണ്. ഇത്തരത്തിലുള്ള പ്രകൃതിയുടെ തിരോധാനത്തെ ചിത്രീകരിക്കുകയാണ് ധന്യാരാജിന്റെ 'പച്ചയുടെ ആൽബം'. പ്രത്യേകതരം ഗുളിക കഴിക്കുന്നതോടെ പ്രകൃതിയുമായി രോഗിക്ക് താദാത്മ്യം പ്രാപിക്കാൻ കഴിയുന്നുണ്ട്. അതുവരെ ശരീരത്തിൽ എരിഞ്ഞുനീറിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്ന ഉഷ്ണം പെട്ടെന്ന് ശമിച്ചതായും സാന്ദ്രമായ ഒരു തണുപ്പ് പൊതിഞ്ഞതായും ഹിമാനിക്കു തോന്നി. ഏതാനും നിമിഷങ്ങൾക്കുള്ളിൽ അവളുടെ കൺമുന്നിൽ ചില ദൃശ്യങ്ങൾ തെളിഞ്ഞുവന്നു തുടങ്ങി. പച്ചപ്പിന്റെ ഒരു ഫോട്ടോ ആൽബം പോലെയുണ്ടായിരുന്നു അത്.

പച്ചപ്പാർന്ന സമതലങ്ങൾ, മാനം മുട്ടുന്ന വൻവൃക്ഷങ്ങളിടതിങ്ങിയ വനപ്രദേശം, അവിടേക്ക് നീണ്ടുപോകുന്ന പച്ചപിടിച്ച ഒരു കാട്ടുപാത ചുവന്ന പൂക്കൾ നിറഞ്ഞ കൊച്ചുചെടികളിൽ തിളങ്ങുന്ന ചിറകുകളുള്ള ചിത്രശലഭങ്ങളുടെ സംഘനൃത്തം... പിന്നിട്ടുപോന്ന ഏതു വസന്തകാലത്തിലേക്കുള്ള പാതയാണിതെന്ന് ഹിമാനി അതിശയിച്ചു. (2010:13) ഗുളിക കഴിക്കുന്നതോടെ ഓരോരുത്തലിലും ഇത്തരത്തിലുള്ള കൃത്രിമ അനുഭവങ്ങൾ രൂപപ്പെടുന്നു. യാഥാർഥ്യത്തിന്റെ കഠിനതയെ നേരിടാനാകാതെ നഷ്ടമായതൊക്കെ സ്വപ്നത്തിലൂടെ പുനർസൃഷ്ടിക്കുകയാണിവിടെ. പ്രകൃതിയുടെ സ്വപ്നത്തിൽ മുഴുകി ചുറ്റുമുള്ള ഊഷരതയെ അവർ അതിജീവിക്കുന്നു. നശിച്ച കാടിന്റെ, വറ്റിയ പുഴയുടെ, വരണ്ട് വിഷലിപ്തമാകുന്ന ജലാശയങ്ങളുടെ ജീവസ്സറ്റ മണ്ണിന്റെയെല്ലാം പുനർജനിയിന്ന് അടിയന്തിരമായി ആവശ്യമായിരിക്കുന്നു. ലോകമെമ്പാടും അതിനുവേണ്ടിയുള്ള പ്രയത്നങ്ങൾ ആരംഭിച്ച് കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. പ്രകൃതിയുടെ പുനഃസൃഷ്ടിക്കായി 'ഇക്കോറിസ്റ്റോറേഷൻ' (Ecorestoration) എന്നൊരു പുതിയ വിജ്ഞാന ശാഖതന്നെയിന്ന് വളർന്ന് വന്നിരിക്കുന്നു.

കഥയിൽ നഷ്ടമായ പ്രകൃതിയെ പുനർജീവിപ്പിക്കാൻ കഴിയുന്നില്ലെന്ന് ഡോ. സൂരജ് രവി സൂചിപ്പിക്കുന്നു. "എങ്കിലും എനിക്കുറപ്പുണ്ട് കടുത്ത ഉഷ്ണത്തിൽ വാടിക്കരിഞ്ഞ് നിങ്ങൾ ഒരിക്കൽ ഇവിടെത്തന്നെ ചേരും. അപ്പോൾ നിങ്ങൾക്കായി മഴയുടെയും തണുപ്പിന്റെയും പ്രതീതിലോകങ്ങൾ നമ്മൾ കരുതിവയ്ക്കും" (2014:14), നേസ്സ് Ecology, Community and Life Style എന്ന തന്റെ ഗ്രന്ഥത്തിന്റെ പ്രാരംഭഭാഗത്ത് സൂചിപ്പിക്കുന്ന മഹാവിപത്തിനെ ദൃശ്യവൽക്കരിക്കുകയാണ് ഈ കഥ. ഇന്ന് നേരിട്ടുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന പാരിസ്ഥിതിക പ്രതിസന്ധി ആഖ്യാനം ചെയ്യുന്നതോടൊപ്പംതന്നെ പുതിയ പാരിസ്ഥിതിക പ്രത്യാശയുടെ ചിഹ്നമായും ഡോക്ടർ നൽകുന്ന ഗുളികകളെ വായിക്കാവുന്നതാണ്.

കേരളീയ പാരിസ്ഥിതിക സത്തയെ ഉണർത്തുന്ന ജൈവനീതിദർശനമാണ് കഥകൾ അടയാളപ്പെടുത്തുന്നത്. പാരിസ്ഥിതിക ബോധത്തെ മനുഷ്യനുമായി ചേർത്ത് നിർത്തുകയാണ് ഓരോ രചനയും. പ്രകൃതിയും മനുഷ്യനും തമ്മിലുള്ള ബന്ധത്തിലൂന്നിയ ഗഹന പരിസ്ഥിതി ദർശനങ്ങൾ കാലം ആവശ്യപ്പെടുന്നു. പ്രകൃതിയെ വന്യതയായി കാണാതിരിക്കുകയും പ്രകൃതി / സംസ്കൃതി, ഭൂമി/ മനുഷ്യൻ എന്നീ ദ്വൈതചിന്തയെ ഇല്ലാതാക്കുകയും വേണം. മനുഷ്യൻ യജമാനനാണെന്നുള്ള ബോധം അസ്തമിക്കുന്നതോടുകൂടി മാത്രമേ കേവല പരിസ്ഥിതിബോധത്തിലെത്തിച്ചേരുകയുള്ളൂ. ഓരോരുത്തരിലും പാരിസ്ഥിതിക സത്ത (Ecological Self) അടങ്ങിയിട്ടുണ്ട്. ഓരോ ജീവജാലങ്ങളിലും 'ഞാൻ' എന്ന ദർശനം കണ്ടെത്താൻ കഴിയണം. നേസ്സ് സൂചിപ്പിക്കുന്ന പാരിസ്ഥിതികസത്തയെ മനസ്സിലാക്കുമ്പോൾ മാത്രമേ അന്തർജ്ഞാനത്തിന്റെ ആനന്ദം (Intuition of Joy) കൈവരികയുള്ളൂ.

ഗ്രന്ഥസൂചി

1. അംബികാസുതൻ മാങ്ങാട്, 2012, കുന്നുകൾ പുഴകൾ, ഗ്രീൻബുക്സ്, തൃശ്ശൂർ.
2. ധന്യാരാജ്, 2010, പച്ചയുടെ ആൽബം, മാതൃഭൂമി ബുക്സ്, കോഴിക്കോട്.
3. സേതു, 1996, സേതുവിന്റെ കഥകൾ, ഡി.സി. ബുക്സ്, കോട്ടയം.
4. Naess Arnae 2001, Ecology, Community And Life Style, Cambridge University Press ജൂലൈ.

(ഡോ. സുധ മേരി തോമസ്- 9961584906)